

ARQ Kenniscentrum
Impact van Rampen
en Crises

De stilte achteraf

De langetermijngevolgen van de schoolgijzeling in Bovensmilde (1977)

Publiekssamenvatting

De stilte achteraf

Op maandag 23 mei 1977 bestormden vier Nederlandse jongeren van Zuid-Molukse komaf de openbare lagere school aan de Schoolstraat in Bovensmilde (Drenthe). Kort na het begin van de gijzeling lieten zij 20 kinderen van Molukse afkomst vertrekken. Daarna hielden zij 105 leerlingen en vijf leraren gegijzeld.

Bijna vijftig jaar later zijn de gevolgen van deze gebeurtenis nog steeds merkbaar bij verschillende voormalige gegijzelde leerlingen. Om te weten hoe het met hen gaat, liet het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) dit onderzoek door ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum uitvoeren, op verzoek van het ministerie van Justitie en Veiligheid.

Dit onderzoek heeft zich gericht op de ervaringen, de langetermijngevolgen en de huidige behoefte aan steun en erkenning van de voormalige gegijzelden, hun naasten en andere getroffen en die direct of indirect zijn blootgesteld aan de gijzeling en de nasleep ervan.

In deze publiekssamenvatting worden de belangrijkste resultaten, aanbevelingen en geleerde lessen beschreven.

Achtergrond

Molukse KNIL-militairen en hun gezinnen arriveerden in 1951 in Nederland, waar zij onder moeilijke omstandigheden moesten leven. In 1969 werd in Bovensmilde speciaal voor een deel van hen een woonwijk gebouwd. Teleurstelling over hun behandeling en het streven naar een onafhankelijke Molukse staat brachten sommigen ertoe geweld te gebruiken. De schoolgijzeling maakte deel uit van deze reeks gewelddadige acties. Tijdens de gijzeling werden leerlingen en leraren door de gijzelnemers bedreigd met wapens en met het opblazen van de school. Er heerste angst, zowel in de school als bij hun dierbaren, buiten de school.

Uiteindelijk zijn alle kinderen en één leraar op de vierde en vijfde dag vrijgelaten. Na drie weken zijn de overige gegijzelde leraren bevrijd en werd de gijzeling beëindigd.

Na de gijzeling startte een aantal opvang- en nazorgprogramma's voor kinderen en hun ouders. Ouders kregen het advies zo min mogelijk over de gijzeling te hebben en de gijzeling te beschouwen als een uit de hand gelopen schoolreisje. De gegijzelden kregen van de Nederlandse overheid een financiële tegemoetkoming als teken van steun en meeleven.

Aanpak onderzoek

Al bij de opzet van het onderzoek zijn (vertegenwoordigers) van de getroffen personen betrokken. De deelnemers aan het onderzoek konden via een digitale vragenlijst en interviews hun ervaringen delen. En via groepsbijeenkomsten spraken zij over mogelijke steun en erkenning.

Deelnemers

Van de 105 voormalige gegijzelde leerlingen deden er 45 mee. Zij zijn nu gemiddeld 57 jaar, ongeveer even vaak man als vrouw, meestal samenwonend of gehuwd; bijna een kwart is (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt.

Aan het onderzoek deden ook 25 naasten van de voormalige gegijzelde leerlingen en leraren mee (gemiddeld 59 jaar, evenveel mannen als vrouwen, vaak samenwonend of gehuwd). Elf maakten de gijzeling destijds mee als ouder, broer of zus; veertien leerden hun dierbare later kennen, meestal als partner.

Drie oud-leraren namen deel (gemiddeld 80 jaar); één was zelf gegijzeld, twee maakten de gijzeling van buitenaf mee. Ook deden drie oud-leerlingen mee die thuis waren of na aanvang van de gijzeling naar huis werden gestuurd: twee van Molukse afkomst en één uit de buurt van de school.

Resultaten

Ervaringen tijdens en na de gijzeling

Voormalige gegijzelde leerlingen

Voor de meeste deelnemende oud-leerlingen die gegijzeld waren (71%) was de gijzeling een (zeer) nare ervaring. Zij voelden zich vooral bedreigd, onbegrepen, gespannen en bang. Voor 38% was de nasleep een (zeer) nare ervaring.

Na de gijzeling was de sfeer in het dorp dreigend. Er ontstonden conflicten tussen inwoners uit de Nederlandse en Molukse gemeenschappen. Politie en ME waren aanwezig en de gegijzelde kinderen gingen onder bewaking naar school. Deze veranderingen stonden in schril contrast met het zwijgen over de gijzeling en de houding van de dorpsgemeenschap, die deed alsof er niets was gebeurd.

Na verloop van tijd verdween de herinnering aan de gijzeling voor sommige leerlingen naar de achtergrond. Voor anderen had de gebeurtenis een grote emotionele en sociale impact, de gijzeling roept bij hen nog steeds gevoelens van pijn, angst, boosheid en verdriet op.

Naasten

De deelnemende naasten die destijds de gijzeling meemaakten, herinneren zich het nog levendig. Het werd snel duidelijk dat het om hun kind, broertje of zusje ging. Voor bijna de helft (48%) van de deelnemende naasten had de gijzeling uitsluitend (zeer) negatieve gevolgen. Naasten herinneren zich vooral de machteloosheid. Sommigen kregen emotionele klachten, anderen moesten onverwacht mantelzorg- of kostwinnersrollen op zich nemen.

Overige getroffen

De deelnemende oud-leerlingen van Molukse afkomst die de gijzeling buiten de school meemaakten, beschrijven de periode in termen van onbegrip, angst en dreiging. Voor de leerling uit de schoolbuurt werd deze periode vooral gekenmerkt door spanning, frustratie en onbegrip.

“Dan keek ik naar buiten en zag je prikkeldraad om de wijk heen, of op de school. Er reden grote tanks door de straat. Het leek wel oorlogstijd.”

(een voormalig leerling van Molukse afkomst)

“Het gaat nooit weg, maar het gevoel wordt steeds minder. Soms komt alles weer boven.”

(een naaste)

Sommige getroffen, waaronder oud-leraren, herinneren zich naast negatieve ook positieve ervaringen. Zoals het helpen van anderen tijdens of na de gijzeling.

Ervaringen met steun en zorg

Voormalige gegijzelde leerlingen

Een minderheid voelde zich destijds sterk gesteund thuis (29%) en door familie (24%), terwijl een groter deel thuis (42%) en van familie (47%) nauwelijks of geen steun ervoer. Van anderen ontvingen leerlingen nog minder vaak steun. Bijna niemand (>95%) heeft steun ervaren van de rijksoverheid, de gemeente of hulpverleners.

Over de gijzeling werd veelal thuis, op school en in het dorp gezweven. Het gaf veel leerlingen het gevoel dat niemand zag en begreep wat de gijzeling met hen – als jonge kinderen – had gedaan. Er was volgens velen van hen nauwelijks nazorg. De financiële tegemoetkoming door de overheid werd ervaren als afkoop- en zwijggeld. Pas jaren later ontstond er voor sommigen ruimte hun ervaringen bespreekbaar te maken en voelden ze zich gesteund door partners, lotgenoten of contact met de Molukse gemeenschap.

Van de leerlingen ontving 40% professionele hulp in de jaren na de gijzeling. Meestal werd dit als helpend ervaren. Sommigen voelden zich echter teleurgesteld, niet begrepen en verloren het vertrouwen in de hulpverlening.

Naasten

Een kwart (27%) van de deelnemende naasten die de gijzeling als naaste hebben meegemaakt in Bovensmilde voelde zich in de nasleep sterk gesteund door gezin en familie. De meesten voelden zich echter niet of nauwelijks gesteund thuis of door anderen. Later in het leven hielp het naasten om steunende contacten te hebben, bijvoorbeeld op het werk of met lotgenoten.

Van de deelnemende naasten ontving 36% professionele hulp in de jaren daarna. Over het algemeen waren hun ervaringen met zorg positief.

Overige getroffen

De overige getroffen voelde zich in verschillende mate gesteund na de gijzeling door naasten, gezin, hulpverleners en collega's. Niet iedereen voelde zich gesteund.

“Motto was: als je het er niet over hebt, dan is het er niet.”

(een voormalig gegijzelde leerling)

“Ik wist niet dat ik hulp nodig had. Niet over praten was het beste, zeiden ze toen.”

(een voormalig gegijzelde leerling)

“Ik heb nooit een hulpverlener gezien, ook niets aangeboden gekregen.”
(een voormalig gegijzelde leerling)

In de loop der jaren vond een deel van de getroffensten steun in herdenkingen, monumenten en gedenktekens, of in initiatieven die de Nederlandse en Molukse gemeenschappen samenbrachten.

Gevolgen

Voormalige gegijzelde leerlingen

Bijna de helft (47%) is tevreden over hun leven. Een derde (33%) is ontevreden over hun mentale gezondheid. De mentale gezondheid van alle voormalige gegijzelde leerlingen is over het algemeen lager dan die van hun naasten en vergelijkbaar met Nederlanders met een angst- of stemmingsstoornis.

Bijna een kwart (24%) rapporteert ernstige mentale klachten die duiden op een vermoedelijke posttraumatische stressstoornis (PTSS). Zij hebben last van nachtmerries, zijn voortdurend op hun hoede, of leven in continue spanning. Deze klachten tasten hun vermogen aan te functioneren op werk, in het gezin en in de maatschappij. Soms leidde het tot baanverlies en financiële problemen. Anderen hebben zorgkosten gemaakt.

Voor veel deelnemers is het daarnaast niet helder tot waar de invloed van de gijzeling strekte op hun leven; in hoeverre deze bepalend is geweest voor hun levenskeuzes, carrièrekansen en levensgeluk.

“Was ik een ander mens geweest zonder deze gebeurtenis?”
(een voormalig gegijzelde leerling)

Naasten

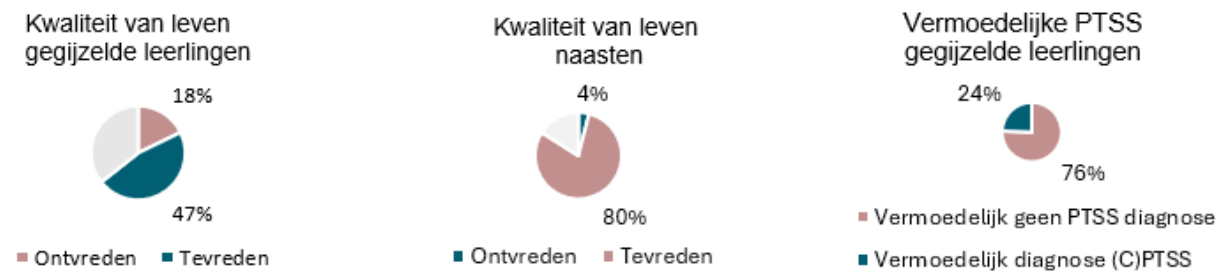
De meeste (80%) deelnemende naasten zijn tevreden over hun kwaliteit van leven. 12% is ontevreden over hun mentale gezondheid. Daarnaast ervaart 12% druk bij het verlenen van mantelzorg aan hun voormalige gegijzelde dierbare.

In de meeste gevallen heeft de gijzeling geen invloed op het leven van deelnemende naasten. Bij een kwart (27%) heeft de gijzeling indirect een negatieve invloed op hun werk of sociale leven. De sfeer in huis werd bijvoorbeeld slechter. In één geval leidde de gijzeling tot ernstige mentale klachten die duiden op een vermoedelijke PTSS.

Overige getroffensten

De overige getroffensten zijn overwegend tevreden over hun kwaliteit van leven. In enkele gevallen waren de gijzeling en nasleep voor hen eveneens ingrijpend, zo niet traumatisch.

Er zijn getroffen en voor wie de gijzeling uiteindelijk ook positieve effecten heeft gehad. Sommigen gingen zich maatschappelijk inzetten voor kwetsbare groepen. Naasten gaven aan dat hun band met hun dierbare heeft versterkt. Er vonden activiteiten plaats waardoor mensen uit de verschillende gemeenschappen in Bovensmilde met elkaar in contact kwamen. Anderen ontdekten dat zij beter met stress en spanning konden omgaan dan zij voorheen dachten.

Huidige behoefte aan steun

Voormalige gegijzelde leerlingen

De meeste deelnemende gegijzelde leerlingen hebben momenteel geen behoefte aan extra hulp, of krijgen die al. Een op de vijf (22%) heeft momenteel wel behoefte aan ondersteuning. In de meeste gevallen (80%) is deze behoefte gerelateerd aan de schoolgijzeling. Het gaat vooral om hulp bij de verwerking van de gijzeling en omgaan met posttraumatische klachten, angstaanvallen en overmatige waakzaamheid.

Naasten

De meeste deelnemende naasten hebben geen behoefte aan professionele steun, of krijgen die al. Een op de zes (16%) heeft momenteel wel behoefte aan ondersteuning. In de helft van de gevallen is deze behoefte verbonden aan de schoolgijzeling. Het gaat om ondersteuning bij het verwerken van de gevolgen van de schoolgijzeling op henzelf en bij het omgaan met klachten van hun voormalige gegijzelde dierbare.

“Vanaf sinds ik het me kan herinneren hebben we het financieel moeilijk gehad omdat mijn pa was afgekeurd. We vermoeden dat de afkeuring met de gijzeling te maken heeft.”

(een naaste)

Overige getroffen en

Geen van de overige getroffen en heeft momenteel behoefte aan steun.

Huidige behoefte aan erkenning

Voormalige gegijzelde leerlingen

Veel deelnemende leerlingen voelen zich niet erkend als slachtoffer van de schoolgijzeling door rijksoverheid (86%), media (61%) en samenleving (48%). De leerlingen houden de overheid verantwoordelijk voor de gebrekkige nazorg destijds. De gevolgen van de gijzeling werden in hun ogen gebagatelliseerd.

“De overheid moet publiekelijk ons erkenning geven. Nu hoor ik te vaak, ‘op vakantie’, ‘ach het viel toch wel mee’. Men weet niet dat wij allemaal moesten doorstaan. Men onderschat zo veel.”

(een voormalig gegijzelde leerling)

Een deel van de getroffen en zijn zelf activiteiten gaan organiseren voor de verwerking van de gijzeling. Ze hebben daarbij nauwelijks steun ervaren vanuit de gemeente.

“Alles wat er tot nu toe is gedaan waren initiatieven van slachtoffers. Bijeenkomsten, monument, etc., allemaal door lotgenoten zelf opgezet.”

(een voormalig gegijzelde leerling)

Tegenover dit gemis staat dat veel leerlingen juist wél waardering en erkenning vonden bij partners (85%) en lotgenoten (61%), wat hielp in de verwerking.

Naasten

Veel naasten voelen zich gewaardeerd door hun voormalige gegijzelde dierbare (88%) en hun directe omgeving (76%). Een sterke behoefte aan extra erkenning voor henzelf hebben de meeste naasten niet. Zij vinden het vooral belangrijk dat er begrip, ruimte en erkenning is voor het leed van hun voormalige gegijzelde dierbaren.

Overige getroffen en

De oud-leraren voelen zich over het algemeen wel erkend. De oud-leerlingen missen erkenning voor wat betreft hun ervaringen tijdens de gijzeling en nasleep.

Houdingen binnen én tussen gemeenschappen

Voormalige gegijzelde leerlingen

Bijna alle deelnemende gegijzelde leerlingen (91%) voelen geen wrok richting de Molukse gemeenschap. Sommigen geven aan dat de schoolgijzeling niet alleen daders en slachtoffers kent, maar twee onbegrepen gemeenschappen. Dit neemt niet weg dat veel gegijzelden het gijzelen van jonge kinderen veroordelen.

Ongeveer de helft van de leerlingen staat open voor gesprekken (49%) en het zoeken naar gezamenlijke oplossingen (53%) voor de verwerking van de gijzeling tussen de gemeenschappen. Veel van deze leerlingen voelen zich erkend door de Molukse gemeenschap als slachtoffer van de schoolgijzeling. Eerdere verbindende initiatieven hebben bijgedragen aan relatieherstel en verwerking van de gijzeling.

“Er kwam contact met de Molukse wijk en met Molukse bewoners. We luisterden naar elkaar, wilden elkaars verhalen en elkaars pijn horen.”
(een voormalig gegijzelde leerling)

Daartegenover staat een minderheid van de leerlingen die niet openstaat voor gesprekken (22%) of het zoeken naar gezamenlijke oplossingen (11%). Zij missen spijbtuigingen vanuit de Molukse gemeenschap, voelen hun eigen leed onvoldoende erkend en ervaren het als pijnlijk wanneer om vergeving voor de gijzelnemers wordt gevraagd. Daarom willen zij dat vermeende voorkeursbehandelingen en beladen symbolen in Bovensmilde verdwijnen, en staan zij afwijzend tegenover verbindende initiatieven.

Naasten

De meerderheid van de deelnemende naasten (80%) staat open voor contact met de Molukse gemeenschap en driekwart (76%) voor het zoeken naar gezamenlijke oplossingen voor de verwerking van de schoolgijzeling.

Overige getroffen

Alle deelnemende leraren en de leerling van Molukse afkomst staan positief tegenover gesprekken en het zoeken naar oplossingen met de diverse gemeenschappen in Bovensmilde.

Wat kan helpen?

De resultaten van dit onderzoek leiden tot vijf aanbevelingen over zorg, ondersteuning en erkenning voor de getroffen van de schoolgijzeling. De aanbevelingen zijn gebaseerd op de oplossingsrichtingen die getroffen tijdens de groepsgesprekken zelf hebben aangedragen.

1. Richt een steunpunt in voor getroffen

Een laagdrempelig steunpunt waar getroffen terecht kunnen voor hulp, steun en lotgenotencontacten bij het verwerken van de schoolgijzeling voor zowel praktische als psychosociale problemen. Het steunpunt kan coördineren en contacten onderhouden tussen gemeenten, zorg en andere uitvoerende instanties.

2. *Ontwikkel een handreiking*

Stel een praktische handreiking op met informatie over de historische context, gevolgen van de gijzeling en passende bejegening van getroffenen. Richt deze op hulpverleners en maak deze beschikbaar voor getroffenen, zodat zij deze kunnen inzetten bij gesprekken met hulpverleners en uitvoerende instanties. De handleiding helpt anderen bewust te maken van het verhaal van de getroffenen. Schenk ook aandacht aan de gevolgen van de gijzeling en de beste wijze van hulp en ondersteuning voor ouders, partners en andere gezinsleden van gegijzelden.

3. *Richt een informatie- en herinneringspunt in*

Bied een centrale plek voor betrouwbare informatie over de schoolgijzeling, persoonlijke verhalen en educatief materiaal. Dit punt draagt bij aan publieke erkenning en maatschappelijke bewustwording over de schoolgijzeling. Overweeg samenwerking met erfgoedinstellingen en borg structureel beheer en onderhoud.

4. *Verken wat overheden kunnen betekenen voor getroffenen*

Erken als overheid de langetermijngevolgen van de gijzeling en tekortgeschoten nazorg destijds. Verken of een financiële tegemoetkoming passend is voor getroffenen met aanhoudende posttraumatische klachten of geleden schade. Overweeg aansluiting bij bestaande regelingen, zoals het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Combineer een eventuele tegemoetkoming met publieke uitingen van erkenning en organiseer het onderhoud van gedenktekens en monumenten.

5. *Verken draagvlak voor herstelgerichte ontmoetingen tussen gemeenschappen*

Ondersteun herstelgerichte initiatieven tussen de Molukse en Nederlandse gemeenschappen voor wie daaraan behoefte heeft. Verken het draagvlak bij de Molukse gemeenschap en betrek bestaande initiatieven. Organiseer bijeenkomsten gericht op herstelrecht en dialoog. Niet iedereen wil verbinding; sommigen zijn uitgesproken tegen verzoening. Respecteer dit: deelname mag nooit worden afgedwongen, maar ook niet worden belemmerd voor wie er wel behoefte aan heeft.

Geleerde lessen

Uit dit onderzoek kunnen diverse lessen getrokken worden.

1. Er hoeven geen doden of gewonden te vallen om chronische ernstige traumatische klachten te ontwikkelen.
2. Kinderen zijn kwetsbaar, niet alleen in het ontwikkelen van klachten, maar ook doordat zij het risico lopen niet gezien en gehoord te worden qua nazorg.

3. Traumatische reacties verschillen sterk: sommigen ervaren de gijzeling als spannend, anderen als angstig, voor de één speelt het geen rol van betekenis, voor de ander zorgt het voor disfunctioneren op allerlei levensterreinen.
4. Tijd speelt een grote rol. Klachten kunnen minder worden maar verdwijnen niet vanzelf en herstel kan tientallen jaren duren; ook nu is er nog behoefte aan steun, zorg en erkenning.
5. Veel getroffen en, vooral voormalige gegijzelde leerlingen, hebben last gehad van de zwijgcultuur na de gijzeling.
6. De weerslag van de gijzeling strekt verder dan de gegijzelden. Ook dierbaren en omwonenden kunnen ernstige mentale klachten ontwikkelen, dit vergt een steunende aanpak die hier rekening mee houdt.
7. Traumatische klachten beïnvloeden meerdere levensdomeinen, zoals gezin, werk en relaties, en kunnen leiden tot verlies van werk en financiële problemen.
8. Getroffenen en gemeenschappen tonen veerkracht door zelf bijeenkomsten, herdenkingen en ontmoetingen te organiseren en zo regie te nemen over hun herstel.
9. Steunbehoeften veranderen in de tijd: Waar na de gijzeling de focus ligt op steun aan getroffen en begeleiding van ouders, komt die later in het leven te liggen bij werk en studie- en gezinsgerelateerde kwesties.

Dank

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de inspanningen van velen. Wij danken ieder die daaraan heeft bijgedragen. In het bijzonder zijn wij onze dank verschuldigd aan:

- De deelnemers, voor hun moed om hun verhaal met ons te delen.
- De sleutelfiguren, voor hun inzet om het onderzoek te laten landen en de juiste woorden te vinden.
- De wetenschappelijke begeleidingscommissie, voor hun toewijding aan onderzoek van de hoogste kwaliteit.
- De klankbordgroep, voor hun betrokkenheid en waardevolle inbreng bij de erkenning en ondersteuning van getroffen en.
- Alle adviseurs, experts, (contactpunt)hulpverleners, interviewers en gespreksleiders, voor hun onmisbare bijdrage aan de uitvoering en het succes van dit onderzoek.
- Allen die onvermoeibaar zich hebben ingezet voor de (maatschappelijke) verwerking van de gevolgen van de schoolgijzeling.

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum

Nienoord 5
1112 XE Diemen

info@arq.org
arq.org